

Wie zorgt er voor mij?

De oudere in het personen- en familierecht

mr. Paul van Teeffelen¹

Wie zorgt er voor mij? Dat is het onderwerp van de jaarlijkse studiedag van de Vereniging voor Familie- en Jeugdrecht. De studiedag wordt gehouden op 7 juni 2013 te 's-Hertogenbosch op 7 juni 2013. Ziet u elders in dit blad de aankondiging met informatie over aanmelding.

De gouden jaren van de verzorgingsstaat lijken definitief voorbij. Op overheidsuitgaven moet worden bezuinigd, terwijl Nederland in hoog tempo vergrijsst. Mede door een verbeterde gezondheidszorg stijgt de gemiddelde leeftijd van de bevolking steeds verder. De grenzen aan de financiering van ouderenzorg komen ook steeds meer in zicht. De gevolgen lezen we dagelijks in de krant. In deze bijdrage wordt een cijfermatige onderbouwing van deze zorgen gegeven en wordt een drietal conclusies getrokken. Een van die conclusies is dat actieve ouderen qua mantelzorg een steeds belangrijker rol zullen moeten gaan spelen ten behoeve van met name hoogbejaarde, afhankelijke ouderen, het eerst in familieverband. In de juridische wereld komen ten aanzien van afhankelijke ouderen onmiddellijk de beschermingsmaatregelen in beeld. Actieve ouderen spelen echter vaak ook een belangrijke rol in het leven van hun kinderen en kleinkinderen, soms zelfs in de vorm van pleegzorg. Een nieuwe werkwijze van de Raad voor de kindbescherming zal grote invloed hebben op het plan van aanpak door het zogenaamde netwerkberaad. Deze werkwijze zal als onderdeel van de nieuwe kindbeschermingswetgeving over enige jaren waarschijnlijk in werking treden gelijktijdig met de decentralisatie van de jeugdzorg van provinciaal naar gemeentelijk niveau.² Het versterken van de eigen kracht van het gezin en het beter benutten van het sociaal netwerk rond het gezin zal mogelijke hulp van grootouders systematisch onder de aandacht brengen. Eerder dan voorheen zullen netwerkplaatsingen bij grootouders aan bod komen. Dat is gewenst, alleen al omdat het tekort aan externe pleeggezinnen in de toekomst zal blijven toenemen vanwege het tot op heden ontbreken van voldoende financiële ondersteuning³. De formele positie van pleegouders binnen de kindbescherming wordt overigens op korte termijn wettelijk versterkt⁴. In deze bijdrage wordt uitgebreid ingegaan op de verwachte veranderingen in wet- en regelgeving ten aanzien van ouderen en wordt hetgeen tijdens de studiedag ter sprake komt uitgebreid ingeleid.

Inleiding

Voor de locatie van de studiedag van de Vereniging voor familie en jeugdrecht op 7 juni 2013 is het gerechtsgebouw in 's-Hertogenbosch gekozen, in het bijzonder omdat schrijver dezes op 7 juni a.s. wegens het bereiken van de leeftijd van 70 jaar afscheid zal nemen van dat hof. Vanuit het bestuur van de Vereniging bereidt hij de studiedag mee voor. Tijdens de studiedag zal de veranderde positie van ouderen vanuit diverse invalshoeken worden belicht. In deze bijdrage wordt hierop alvast vooruitgelopen.

Kees Blankman schreef in 2000 en 2002 een tweetal artikelen over mentoraat en beschermingsbewind naar aanleiding van evaluatieonderzoeken naar de werking van deze

1 Mr. P.A.J.Th. van Teeffelen is vanaf 1968 werkzaam in de rechterlijke macht, sinds 1993 als raadsheer, vanaf 1998 als vice-president en vanaf 2006 weer als (parttime) raadsheer in het gerechtshof te 's-Hertogenbosch; hij is tevens vast medewerker van FJR en EB.

2 Zie J. Kok en G. Cardol, Actualiteiten, FJR 2012, 69, onder 1 Wetgeving.

3 Inmiddels is de motie -Ester (ChristenUnie) aanvaard over de verbetering van de pleegvergoeding aan pleegouders (Kamerstukken I 2012/13, 32 529, J).

4 Zie J. Kok en G. Cardol, Actualiteiten, FJR 2013, 2, onder 1 Wetgeving.

maatregelen.⁵ Recent volgden daarop van zijn hand een artikel over mentorschap in de puberteit en een commentaar bij het wetsvoorstel betreffende curatele, beschermingsbewind en mentorschap.⁶ Om de deelnemer aan deze studiedag – voor zover nodig – snel op de hoogte te brengen van deze materie heb ik een samenvatting gemaakt van deze artikelen. Ook komt de zorgvolmacht, ook wel aangeduid als het levenstestament ter sprake, welk fenomeen in opkomst is.

Voor de verdere invulling van de studiedag is een spreker uit de sociale/sociologische discipline aangezocht om de toekomstige contouren van de ouderenzorg en het ouderenbeleid te schetsen. Kees Blankman zal vervolgens spreken over (de uitvoering van) de beschermingsmaatregelen. Mijn directe collega Theo Koens laat vanuit familierechtelijke optiek zien, wat grootouders voor kleinkinderen kunnen betekenen. Gedacht kan worden aan onderwerpen als de eigen kracht conferentie, het functioneren van grootouders als netwerkpleeggezin, problemen bij omgang en voogdij (bij minderjarige moeders) en zelfs aan -zwakke- adoptie⁷.

De ochtend, die onder leiding staat van dagvoorzitter Mariëlle Bruning, wordt afgesloten met een ruime ronde vragen vanuit de zaal.

In de middag volgen workshops, waarbij vooral de (professionele) praktijk van beschermingsmaatregelen voor ouderen aan bod komt. Nico Heinsbroek, directeur van het Mentorschap Netwerk Nederland, is één van de workshopleiders evenals Loekie van der Heijden, kantonrechter te Alkmaar.

Active ageing⁸

Nederland vergrijst. Op 1 januari 2011 telde Nederland 2,6 miljoen personen van 65 jaar en ouder. Van die 2,6 miljoen is 44% man en 66% vrouw. Deze 65-plussers maken 16% uit van de totale bevolking (6% in 1900). In 2040 zullen er 4,6 miljoen 65-plussers zijn.

Van de mannen boven de 65 jaar is 75% gehuwd of samenwonend. Bij de vrouwen is dit percentage veel lager, n.l. 46%. Dit heeft twee oorzaken, de sterftekans van mannen is hoger en mannen huwen /leven samen met jongere vrouwen. Van de 65-plussers is 4% opgenomen in een verzorgings- of verpleeghuis, dat is het geval bij 14% van de 80-plussers. Er is sprake van een dubbele vergrijzing, binnen de groep 65-plussers neemt het aandeel van de 80-plussers vergeleken met vroeger toe. Mensen worden steeds ouder. De gemiddelde levensduur van mannen steeg van 70,4 jaar in 1950 naar 76 jaar in 2002 en is, tien jaar later, in 2012 gestegen naar 79,2. De gemiddelde levensduur van vrouwen steeg van 72,7 (in 1950) jaar naar 80,7 jaar (in 2002) en tien jaar later (in 2012) naar 83,0 jaar.⁹

De vergrijzing legt een druk op de (beroeps)bevolking van 20 tot 84 jaar, zoals de jeugd dat ook doet. Het eerste verschijnsel wordt grijze, het tweede groene druk genoemd.

De grijze druk is thans 26% dat wil zeggen dat tegenover een aantal van 100 personen van 20 tot en met 64 jaar een aantal van 26 personen van 65 jaar en ouder staat. Verwacht wordt dat dit percentage van 26% in 2040 verdubbeld zal zijn tot ruim 50%. Bij de jeugd van 0 tot 20 jaar is de groene druk 40%, dat wil zeggen dat tegenover 100 personen van 20 tot en met 64 jaar een aantal van 40 personen van 0 tot 20 jaar staat. Dit percentage is al enige tijd stabiel.

Het lijkt er steeds meer op dat de gouden jaren van de verzorgingsstaat definitief voorbij zijn.

Onlangs berekende Wine te Meerman, onderzoeker bij adviesbureau Berenschot, dat ondanks het stijgend aantal ouderen alle 800 verzorgings- of bejaardenhuizen in Nederland tussen nu en 2020

5 K. Blankman, 'Mentorschap tussen curatele en WGBO en het uitlokken ervan door hulpverleners', *FJR* 2000, nr. 3, p. 50-57 en 'Het beschermingsbewind nader onderzocht', *FJR* 2002, nr. 10, p. 254-260.

6 K. Blankman, 'Modernisering van beschermingsmaatregelen voor meerderjarigen', *FJR* 2010, 81 en 'Mentorschap in de puberteit', *FJR* 2011, 84.

7 Bepleit door E.C.C. Punselie, *Voor een pleegkind met recht een toekomst*, (diss. Universiteit Leiden), Deventer: Kluwer 2006, p. 236-238.

8 Cijfers zijn voornamelijk ontleend aan het artikel van C. Sanderse, A. Verweij en J. de Beer, 'Vergrijzing, wat is de huidige situatie?' Gepubliceerd in: *Volksgesondheid Toekomst Verkenning, Nationaal Kompas Volksgezondheid*, december 2011.

9 Cijfers van 2012 zijn van het CBS.

hun deuren moeten sluiten vanwege verscherpte indicatiestelling.¹⁰ Alleen de 1200 verpleeghuizen blijven nog open. Ouderen zullen veel hulp en zorg thuis moeten zien te krijgen.

Vroeger was het gebruikelijk dat familieleden, meestal gehuwde of ongehuwde vrouwen, zorgtaken voor familieleden op zich namen. In tijden van individualisering, groeiende welvaart, verhoogde arbeidsparticipatie en een sterk ontwikkelde verzorgingsstaat is dit fenomeen veel minder aanwezig. Maatschappelijk kan dat in de nabije toekomst gaan wringen.¹¹

Het lijkt niettemin voor de hand drie conclusies te trekken:

1. Ouderenzorg wordt op het niveau waarop zich dit tot op heden heeft bevonden voor de overheid onbetaalbaar. Dat betekent dat ouderen steeds meer zelf voor hun zorg moeten betalen. Door het (moeten) inkopen van vele soorten van hulp zullen inkomens- en vermogensverschillen bij ouderen meer zichtbaar worden.
2. De actieve leden van de generatie tussen 55 en 80 jaar zullen steeds meer zorgtaken op hun schouders krijgen ten behoeve van afhankelijke leeftijdgenoten c.q. hoogbejaarde ouderen.
3. Hoe sterker het netwerk binnen de familie/vriendenkring is, hoe meer de actieve leden bereid zijn voor de afhankelijke leden (ouderen en kinderen) te zorgen. Bij zwakke netwerken (onder meer na echtscheiding) dreigt minder zorg te worden verleend en ligt vereenzaming op de loer.

Mentorschap rond de eeuwwisseling¹²

Mentorschap bestaat sinds 1995. In de periode 1995-1998 is de toepassing van het mentorschap geëvalueerd door onderzoekers van de Vrije Universiteit Amsterdam.

De belangrijkste conclusie was dat het mentorschap in een behoefte voorzag en dat de regeling in grote lijnen goed functioneerde.

In genoemde periode is het mentorschap 2000 maal per jaar ingesteld.¹³

60% van de mentorschappen is ingesteld ten behoeve van verstandelijk gehandicapte meerderjarigen, in iets minder dan 30% van de gevallen betreft het psychogeriatrische patiënten.

Een opvallende uitkomst van het onderzoek was dat in meer dan 90% van de gevallen een mentorschap werd verzocht in combinatie met een beschermingsbewind of in een situatie waarin een beschermingsbewind reeds van kracht was. Het aantal beschermingsbewinden lag ten tijde van de evaluatie in de buurt van de 6.600 per jaar,¹⁴; het aantal curatelen was daarmee vergeleken een fractie (545 personen per jaar¹⁵). Soms was een curatele aangewezen, omdat bij een beschermingsbewind de derde te goeder trouw wel wordt beschermd (art. 1:439 BW), maar bij een curatele niet (art. 3:32 lid 2 BW). Uit het evaluatie-onderzoek blijkt dat in nog geen 2% van de gevallen het verzoek om instelling van een mentorschap werd afgewezen, in driekwart van de gevallen werd het verzoek ingediend door echtgenoot, partner of een naast familielid, het betrof dus in de regel een familie-aangelegenheid. De WGBO (art. 7:465 lid 3 BW) bevat een regeling voor de vertegenwoordiging van een wilsonbekwame meerderjarige, die in eerste instantie een mentorschap overbodig maakt, maar deze regeling beperkt zich tot medische zorg, terwijl de betrokkene ook op andere velden van zorg wellicht vertegenwoordigd zal moeten worden. Een verplichting tot periodieke rapportage wordt in de praktijk niet opgelegd en de mentor dient bij de rechter in de

10 Nieuwsuur 20 februari 2013, Help het bejaardenhuis gaat dicht!

11 Zie prof. dr. M.I. (Marjolein) Broese van Groenou, bijzonder hoogleraar informele zorg in gerontologisch perspectief aan de VU Amsterdam, oratie "Informele zorg 3.0. Schuivende panelen en een krakend fundament", uitgesproken op 28 juni 2012.

12 Samenvatting van K. Blankman, 'Mentorschap tussen curatele en WGBO en het uitlokken ervan door hulpverleners', *FJR* 2000, nr. 3, p. 50-57.

13 In 2008 is dit opgelopen tot circa 5000 maal.

14 In 2008 is het aantal beschermingsbewinden opgelopen tot circa 19 000 verzoeken per jaar. Cijfers over het aantal lopende beschermingsbewinden zijn niet voorhanden, maar bekend is dat verreweg de meeste verzoeken worden toegewezen.

15 In 2008 is het aantal curateleverzoeken opgelopen tot circa 1900 per jaar. maal om curatele verzocht. Cijfers over het aantal lopende onder curatelestellingen zijn niet voorhanden, maar bekend is dat verreweg de meeste verzoeken worden toegewezen.

regel ook geen verzoek in om een beloning. In een beperkt aantal gevallen is de instelling en uitvoering van het mentorschap geen familieaangelegenheid, bijvoorbeeld indien het verzoek afkomstig is van de hulpverlening. Het bestuur van een verpleeghuis kan bijvoorbeeld bij de kantonrechter een verzoek indienen (art. 1:451 lid 2 BW). De vraag is of een verpleeghuisarts, die de zorg van een goed hulpverlener in acht moet nemen (art. 7:453 BW), niet een mentorschap moet uitlokken in alle gevallen waarin een bewoner wilsonbekwaam is. Uit het onderzoek kan de conclusie worden getrokken, dat dit in de praktijk niet gebeurt, mede vanwege het geringe aantal geschikte mentoren van buiten de familie.

Een van de aanbevelingen van het evaluatieonderzoek wil bij koepelorganisaties binnen de verschillende organisaties van zorg komen tot het opzetten van een pool van te benoemen mentoren, juist voor die situaties waarin een mentor nodig is maar er geen echtgenoot/partner of familielid kan worden gevonden, die voor benoeming in aanmerking komt. Een dergelijke pool zou ook de taak van deskundigheidsbevordering op zich kunnen nemen. Voor de (professionele) mentoren van buiten de familie dient verder duidelijkheid te worden verschaft over de beloning en het door de kantonrechter uit te oefenen toezicht. Periodieke rapportage is dan zonder meer noodzakelijk.

Beschermingsbewind rond de eeuwwisseling¹⁶

Betrekkelijk kort na de evaluatie van het mentorschap vindt eveneens een dergelijk onderzoek plaats ten aanzien van het beschermingsbewind. Uit het onderzoeksrapport kwam naar voren dat deze beschermingsmaatregel in een toenemende behoefte voorzag.

Jaarlijks werden anno 1997 iets meer dan 7000 verzoeken ingediend, oplopend tot bijna 8000 in 2000.¹⁷ Het aantal lopende bewinddossiers bedraagt landelijk gezien circa 48000. In 75% van de gevallen wordt het verzoekschrift ingediend door een bloedverwant of een partner, in 14% door tussenkomst van of op aandringen van een notaris. Instelling van een tijdelijk bewind is mogelijk (denk aan verkoop en transport van het huis van moeder of oma, die is opgenomen op de afdeling psychogeriatric in het verpleeghuis). Bij de instelling van een beschermingsbewind gaat het om verstandelijk gehandicapten (40%), psychogeriatric patiënten (30%) en psychiatrische patiënten (20%)

Enkele onderdelen van de wettelijke regeling blijken in de praktijk slecht te functioneren, zoals het in de art. 1:438 en 441 BW gehanteerde onderscheid tussen beheers- en beschikkingshandelingen. De wet (art.1: 438 lid 2 BW en art. 1:441 BW) maakt het in twee gevallen nadrukkelijk mogelijk dat de rechthebbende met medewerking van de bewindvoerder c.q. de bewindvoerder met instemming van de rechthebbende beschikkingshandelingen verricht buiten de kantonrechter om. Van die mogelijkheden wordt in de praktijk geen gebruik gemaakt, maar wordt aan de kantonrechter steeds een machtiging gevraagd. Gevolg is dat de door de wetgever beoogde beperkte eigen beslissruimte voor de rechthebbende er in feite niet is.

De praktijk kent verder forse problemen in de situatie dat de rechthebbende is gehuwd of een geregistreerd partnerschap is aangegaan en er een gemeenschap van goederen is. Volgens de wet vallen de goederen die uitsluitend onder het bestuur staan van de echtgenoot of geregistreerd partner van de rechthebbende niet onder het bewind (art. 1:431 lid 1 laatste volzin), maar veel echtelieden en geregistreerde partners houden niet bij welke goederen onder wiens bestuur staan c.q. op welke wijze de goederen in de gemeenschap zijn gevallen (zie art. 1:97 BW). Dit probleem speelt uiteraard met name wanneer de partner niet tot bewindvoerder is benoemd.

Grootste aandachtspunt is de enorme diversiteit in beleid en beslissingen van bewindvoerders en kantonrechters. Door het landelijk overleg van coördinerend kantonrechters (LOK, thans Landelijk Overleg Voorzitters kanton en civiele sectoren LOVCK) zijn in juni 1999 aanbevelingen opgesteld inzake de instelling van bewind en het toezicht tijdens het bewind. Uitgangspunt voor instelling van

16 Samenvatting van K. Blankman, 'Het beschermingsbewind nader onderzocht', *FJR* 2002, nr. 10, p. 254-260.

17 In 2008 werden reeds circa 19 000 verzoeken bij de kantonrechter ingediend!

een bewind is het horen van de rechthebbende, zo nodig op diens verblijfplaats. De praktijk van de kantongerechten is echter zeer verschillend en varieert van het niet houden van een mondelinge behandeling, soms houden van een mondelinge behandeling tot steeds houden van een zitting, een en ander afhankelijk van allerlei omstandigheden, zoals de aanwezigheid van een medische verklaring en/of de eenstemmigheid van de familie. Ook de wijze waarop de kantonrechter uitdrukking geeft aan zijn taak om het gevoerde bewind te controleren vertoont een enorme verscheidenheid. Het gaat dan vooral om de vaststelling door de kantonrechter van de hoogte van uitgaven waarboven zijn machtiging is vereist en de vaststelling van de beloning van de bewindvoerder, inclusief gemaakte kosten. In het algemeen zijn kantonrechters zeer terughoudend ten aanzien van het toelaten van schenkingen door onder bewind gestelden.

Meestal wordt een familielid of partner -conform de bedoeling van de wetgever- benoemd tot bewindvoerder. In 8% van de gevallen is dit een vrijwilliger buiten familieverband en in 16% een min of meer professionele bewindvoerder. De niet-familie bewindvoerders vormen een bont gezelschap, bestaande uit advocaten, notarissen, accountants, stichtingen en bewindvoerderskantoren. Al deze bewindvoerders zijn vaak slecht op de hoogte van elkaars bestaan en onderling niet of nauwelijks georganiseerd. De Vereniging van Stichtingen voor Inkomens- en Vermogensbeheer (VSIV, welke organisatie thans bestaat onder de naam Branchevereniging van Professionele Bewindvoerders en Inkomensbeheerders, BPBI) heeft inmiddels initiatief genomen om te komen tot een organisatorisch verband van bewindvoerders en het ontwikkelen van kwaliteitscriteria.

De wet kent de mogelijkheid rechtspersonen tot bewindvoerder te benoemen (art. 1:435 lid 6 BW), een mogelijkheid die bij mentorschap en curatele thans nog ontbreekt.

Modernisering van beschermingsmaatregelen¹⁸

In 2010 is een concept-wetsvoorstel betreffende curatele, beschermingsbewind en mentorschap in consultatie gebracht.¹⁹

Doel van het wetsvoorstel is tegemoet te komen aan een aantal in de praktijk gebleken wenselijkheden in de wettelijke regelingen van de drie rechtsfiguren. Zo bestaat behoefte aan nadere (kwaliteits)eisen voor professionele bewindvoerders. Ook rechtspersonen dienen tot mentor of curator te kunnen worden benoemd, zulks in verband met de ontwikkeling van mentorschap uitgeoefend door vrijwilligers. De beloning van vertegenwoordigers dient te worden aangepast. De bescherming van onder bewind gestelde goederen dient te worden verbeterd en de benoeming van twee curatoren of twee mentoren dient duidelijker te worden geregeld. Curatele dient ook voor beperkte tijd te kunnen worden uitgesproken.

Blankman acht het spijtig, dat de keuze voor een integrale regeling van bescherming van meerderjarigen niet in één titel heeft geresulteerd. Op verschillende onderdelen van de drie regelingen lijkt immers sprake van identieke regelgeving. Naar het model van de Raad voor de kindbescherming ziet hij voorts mogelijkheden voor een in te stellen Raad voor de ouderenbescherming, met een rol op het terrein van toezicht, rapportage, voorlichting en advies. Hij ziet overigens nog meer overeenkomsten met de kindbescherming, hij zou het mentoraat binnen een juridisch kader willen brengen, dat overeenkomsten vertoont met de ondertoezichtstelling. Hij pleit voor afschaffing van de regel, dat instelling van het mentoraat de betrokkene in het algemeen onbevoegd maakt. Het wegvallen van diens onbevoegdheid zou hij

18 Samenvatting van K. Blankman, 'Modernisering van beschermingsmaatregelen voor meerderjarigen', *FJR* 2010, 81 en 'Mentorschap in de puberteit', *FJR* 2011, 84..

19 Het wetsvoorstel is op 24 oktober 2011 bij de Tweede Kamer ingediend. De kamer heeft op 20 januari 2012 het verslag vastgesteld. Op 21 juni 2012 heeft de Kamer de nota naar aanleiding van het verslag en de nota van wijziging ontvangen; inmiddels is op 18 februari 2013 de derde nota van wijziging ingediend (*Kamerstukken II* 2011/12, 33 054, nr. 1-9), en Ten tijde van het ter perse gaan van deze aflevering van FJR is het voorstel gereed voor plenaire behandeling in de Tweede Kamer. De behandeling zal naar verwachting plaatshebben in de week van 12 maart 2013.

willen compenseren door de onder mentoraat gestelde slechts ten aanzien van bepaalde aangelegenheden, bijvoorbeeld het kiezen van een eigen verblijfplaats, onbevoegd te verklaren door de aanwijzingsbevoegdheid van de mentor.

Nieuw voor de drie maatregelen is dat de instelling die aan de betrokkene begeleiding biedt, ook om de maatregel kan verzoeken. Te denken valt aan de organisatie MEE of een sociaal psychiatrisch geneeskundige. Het wetsvoorstel laat de bestaande regeling intact waarbij de wetgever de rechter verplicht om verschillende voorkeuren aan te houden, in de eerste plaats de voorkeur van de betrokkene zelf. Wanneer deze wens niet kan worden gehonoreerd, is de kring van partner en naaste familieleden aan de beurt, waaruit blijkt dat de wetgever de bescherming van deze meerderjarigen primair als een familieaangelegenheid beschouwt. Aanvullend kunnen rechtspersonen worden benoemd, waardoor een kandidaat als de regionale stichting Mentorschap aan bod kan komen. Op dit moment bestaan er circa zeventien van dergelijke stichtingen verdeeld over Nederland. De uitvoering van de maatregel wordt opgedragen aan een door de stichting geworven en begeleidde vrijwilliger. Uitvoering, toezicht en continuïteit worden met de beoogde wetswijziging beter gewaarborgd, hetgeen hard nodig is gelet op situaties in het verleden waarbij organisaties van bewindvoerders failliet gingen. Evenals thans al bij het bewind (art. 1:437 BW), maakt het wetsvoorstel het mogelijk om twee curatoren of mentoren te benoemen, hetgeen in de rechtspraak al langer werd toegestaan, doch geen wettelijke grondslag had. Overigens kan ieder van de curatoren, mentoren en bewindvoerders alle taken ook alleen verrichten. In het wetsvoorstel wordt voorts uitgesloten, dat een behandelend hulpverlener of personeelslid van de verzorgende instelling tot mentor wordt benoemd.

Het wetsvoorstel formuleert ook een aantal vereisten voor vertegenwoordigers buiten de kring van partner en familie, die in drie of meer zaken tot curator, bewindvoerder of mentor zijn benoemd. Deze kwaliteitseisen, neergelegd in een Besluit Kwaliteitseisen, hebben o.a. betrekking op integriteit, opleiding, bereikbaarheid, klachtenregeling alsmede de bedrijfsvoering, en de werving, scholing en begeleiding van en het toezicht op personen door wie deze rechtspersonen hun taak uitoefenen. De in 2006 opgerichte stichting Mentorschap Netwerk Nederland is vergevorderd met het realiseren van regionale stichtingen mentorschap in Nederland. Blankman formuleert als een van de kwaliteitseisen, dat de mentor in beginsel minimaal drie jaar het mentorschap van de betrokkene op zich neemt. Mentor en bewindvoerder behoeven niet een en dezelfde persoon te zijn. Deskundigheid op financieel gebied houdt immers niet in, dat iemand op het gebied van zorgbeslissingen ook een goede vertegenwoordiger is.

Zorgvolmacht en levenstestament als alternatief voor beschermingsmaatregel

Op het punt van toezicht bevat het wetsvoorstel verschillende aanscherpingen van de huidige mogelijkheden. Onder omstandigheden kan de kantonrechter inzage/afschrift van (digitale) dossiers van de curator c.q. bewindvoerder verlangen. Hij kan ambtshalve een onderzoek door deskundigen gelasten en bij gebleken slecht bewind of slecht mentorschap de kosten van dit deskundigenbericht ten laste van curator, bewindvoerder of mentor brengen. In de huidige wetgeving kan dit bij curatele en bewind ook al door de verwijzingen naar voorgedijbepalingen, maar deze bevoegdheid is thans gekoppeld aan het indienen van periodieke rekening en verantwoording.

De taak van de bewindvoerder wordt verruimd door de toevoeging in de wet dat de bewindvoerder voor de rechthebbende alle taken zal verrichten die aan een goed bewind bijdragen. De bewindvoerder kan zich niet beperken tot het enkel beheren van de onder bewind gestelde goederen, maar hij is ook gehouden om voor de rechthebbende een uitkering of schuldsanering aan te vragen, vrijstelling van belastingen enz. Voor de drie maatregelen gaat ook de verplichting gelden, dat de vertegenwoordiger uiterlijk na vijf jaren verslag doet aan de rechter en daarbij antwoord geeft op de vraag of de maatregel nog dient voort te duren.

In de thans bestaande praktijk functioneren organisaties van beginnende professionals, ontbreekt een inspectie en treedt een rechterlijke macht op, die soms de affiniteit en de expertise, maar zeker niet de middelen heeft om méér dan marginaal toezicht uit te oefenen.

Het zogenaamde curateleregister krijgt in het wetsvoorstel een ruimere functie, ook beschermingsbewinden kunnen in dat register worden opgenomen. Oorspronkelijk bevatte het wetsvoorstel de mogelijkheid om levenstestamenten in dit register op te nemen, doch dit is naderhand geschrapt.

Een zorgvolmacht of levenstestament is een testament dat werking heeft tijdens het leven.²⁰ Evenals het gewone testament, dat evenwel pas in werking treedt na overlijden, wordt dit opgemaakt bij notariële akte. Blankman is een voorstander van dergelijke zorgvolmachten. Hij ziet de grote voordelen van een zelfgekozen, vertrouwde vertegenwoordiger (bijvoorbeeld in de beginfase van dementie) als alternatief voor een door de rechter benoemde vertegenwoordiger. De zorgvolmacht of het levenstestament ontbeert overigens rechterlijk toezicht, hetgeen om misbruik te voorkomen een grote mate van zorgvuldigheid vereist van de behandelend notaris.

In het levenstestament kunnen wensen van cliënten worden vastgelegd, zowel zakelijk als privé, voor situaties waarin zij hun eigen belangen niet meer kunnen behartigen. Een vertrouwd persoon wordt gemachtigd om administratie en financiën te regelen, zoals het betalen van rekeningen en het verzorgen van belastingaangiften. Meeromvattend kan een dergelijke volmacht ook inhouden dat beslissingen kunnen worden genomen ten aanzien van een door de volmachtgever gevoerde onderneming. In het levenstestament kan de bevoegdheid worden overgedragen beslissingen te nemen met betrekking tot de opname van betrokkene in een verzorgings- of verpleeghuis, al dan niet gepaard gaand met de verkoop van het voorheen door de volmachtgever bewoonde huis. Zeer belangrijk is ook de overdracht van beslissingsbevoegdheid ten aanzien van medische behandelingen, waartoe persoonlijke wensen van de volmachtgever behoren betreffende medische verzorging, zoals een behandelgebod, behandelverbod, donorcodicil e.d.

Tenslotte

Ouderen vormen een relatief kwetsbare groep in de samenleving. Oplichting van ouderen blijkt aantrekkelijk. Criminelen houden lijsten bij van ouderen, die in aanmerking komen opgelicht te worden. Vooral ‘babbeltucs’ aan de deur scoren hoog. Oplichters doen zich voor als politieagent, meteropnemer, medewerker van de thuiszorg, gemeenteambtenaar of klusjesman. Recent onderzoek in opdracht van het Nationaal Ouderen Fonds doet melding van 400.000 pogingen tot oplichting bij ouderen op jaarbasis, waarvan 20% succesvol bij oplichting aan de deur.²¹

Ongetwijfeld is er ook een verband met het feit, dat meer dan 200.000 ouderen zich extreem eenzaam voelen. Zij krijgen niet meer dan één keer per maand bezoek. Doorbreking van die eenzaamheid is dan natuurlijk zeer gewenst.

Helaas komt ook mishandeling van ouderen regelmatig voor. Volgens het Steunpunt huiselijk geweld vindt zeker bij één op de twintig ouderen mishandeling plaats, in de vorm van lichamelijke mishandeling, uitschelden, treiteren of bedreigen, seksueel misbruik, verwaarlozing of het onthouden van rechten (post, bezoek).²²

Het Universitair Medisch Centrum Groningen (UMCG) biedt gelukkig enige troost. Uit hersenonderzoek blijkt dat ouderen dan wel iets langzamer denken, maar dat zij tevens minder impulsief zijn, waardoor zij in bepaalde situaties betere beslissingen kunnen nemen, dat maakt hen met name geschikt voor adviserende functies.²³

²⁰ Zie de website van de Vereniging van Estate Planners in het Notariaat (EPN).

²¹ Zie de website van het Nationaal Fonds ouderenhulp.

²² Zie de website van het Steunpunt huiselijk geweld.

²³ Zie de website van het UMCG.